

Наръчник за обучение на учещи със СОП в традиционна и онлайн среда

Благовесна Йовкова, Румяна Пейчева-Форсайт

Съдържание

1. Въведение.....	2
2. Слухови нарушения.....	3
Насоки за подпомагане на обучаемите с нарушен слух в традиционна класна стая (присъствено обучение)	5
Насоки за подпомагане на обучаемите с нарушен слух във виртуална класна стая (онлайн синхронно обучение)	6
Насоки за подпомагане на обучаемите с нарушен слух в асинхронна учебна среда (LMS).....	8
3. Дислексия	10
Насоки за подпомагане на обучаемите с дислексия в традиционна класна стая (присъствено обучение)	11
Насоки за обучение на обучаеми с дислексия във виртуална класна стая/синхронно обучение	13
Насоки за обучение на обучаеми с дислексия във виртуална учебна среда/асинхронно обучение	15
4. Зрителни нарушения.....	16
Насоки за подпомагане на обучаемите с нарушено зрение в традиционна класна стая (присъствено обучение)	17
Насоки за обучение на обучаеми със зрителни нарушения във виртуална класна стая/синхронно обучение	19
Насоки за обучение на обучаеми със зрителни нарушения във виртуална учебна среда/асинхронно обучение	21
Използвани източници.....	24

1. Въведение

Приобщаващото образование е една от съвременните тенденции в световната и европейска политика и практика. Тя е подкрепена от множество международни документи, включително Декларацията от Саламанка, Испания (1994г.), Конвенцията на ООН за правата на детето (2006г.), Стандартни правила за равенство и равни възможности за хората с увреждания (1993 г.), Рамка за действие на Форума в Дакар, Сенегал (2000 г.) и т.н. Основава се на убеждението, че всички обучаеми, независимо от способностите си, имат право на образование, което е смислено, подходящо и равнопоставено на това на техните връстници. Приобщаващото образование се разглежда като процес, който се стреми да премахне всички форми на сегрегация и дискриминация; да обхване уязвими и изолирани по една или друга причина деца и ученици; да насърчава и улеснява участието на всички в образователния процес. Националните политики на редица държави предприемат реални действия за насърчаване на приобщаващото образование и изграждането на приобщаваща среда в училищата, която адекватно отговаря на многообразието от потребности на учениците. Създаването на приобщаваща образователна и социална среда се счита за най-ефективния начин за борба с дискриминацията и изключването, за осигуряване на достъп до образование за всички, независимо от здравословното, етническото, социалното, икономическото положение или пола.

Текстовете по-долу ясно отразяват същността на концепцията за приобщаващо образование.

„Приобщаващото образование е процес, който включва трансформация на училища и други центрове за обучение, за да се погрижат за всички деца – включително момчета и момичета, ученици от етнически и езикови малцинства, селско население, засегнати от ХИВ и СПИН, и тези с увреждания и трудности в ученето и да предостави възможности за учене както на всички младежи, така и на възрастни. Неговата цел е да елиминира изключването, което е следствие от негативни нагласи и липса на отговор на многообразието по отношение на раса, икономически статус, социална класа, етническа принадлежност, език, религия, пол, сексуална ориентация и способности“ (ЮНЕСКО, 2009 г.).

„Приобщаващото образование като подход се стреми да отговори на нуждите от обучение на всички деца, младежи и възрастни със специален фокус върху тези, които са уязвими на маргинализация и изключване“ (ЮНЕСКО, 2003 г.).

Booth (1996) описва приобщаващото образование като процес на адресиране и отговаряне на разнообразието на потребностите на всички учащи чрез увеличаване на участието в учене, интеркултурни връзки и общностно разбиране, както и намаляване на изключване в рамките на и от образование.

Несъмнено достъпът до качествено образование за хората в неравностойно положение е предпоставка за по-добри възможности за професионална реализация и пълноценно участие в обществения живот. През последното десетилетие темата за равностойни права и ефективно обучение на „различните“ учещи във висшите учебни заведения заема приоритетно място в широк мащаб. Те имат право да участват в образователния процес наравно с всички останали студенти, да развиват и усъвършенстват своя потенциал, да

натрупат знания, умения и компетенции, които да ги водят към успешно професионално и кариерно развитие. Международната образователна политика е фокусирана върху развиване на идеите за осигуряване „образование за всички“. Университетите имат задължението да осигурят необходимите условия и възможности, за да гарантират, че всички студенти могат да се включат активно в процеса на обучение и да учат ефективно (Thomas, 2016). Всъщност приобщаващото образование като философия на сегашния етап се приема като показател за качеството на образователните системи.

Различни автори (Collins, 2018; MacLeod, 2018) и международни организации (OECD, 2011; UNESCO, 2017) подчертават необходимостта институциите за висше образование да станат по-приобщаващи не само защото това би било от полза за студентите с увреждания, но и защото би било от полза и за други учащи в неравностойно положение и за всички останали студенти (Martins, 2018).

В ръководството се акцентира специално върху потенциала на метода на обрънатата класна стая за персонализиране на учебния процес в зависимост от образователните потребности, специфики и предпочитания на обучаемите със специални образователни потребности с оглед осигуряване на възможности за по-достъпно, активно и самостоятелно учене. Предоставени са насоки на преподавателите във висшите училища, свързани с осигуряване на достъпност в процеса на проектиране и практическа реализация на обрънатото обучение.

В таблиците по-долу са систематизирани спецификите на метода обрънатата класна стая в следните три контекста:

- синхронно във физическа класна стая
- синхронно във виртуална среда
- асинхронно във виртуална учебна среда

2. Слухови нарушения

Общо описание на вида нарушение и произтичащи от това особености в ученето:

Обучаемите със слухови нарушения имат пълна или частична загуба на слуха, която повлиява техните езикови и комуникативни умения, когнитивното, социалното и личностното им развитие. Факт е, че слуховият дефицит е причина за поява на качествени различия между глухите и чуващите индивиди при овладяване на езиковите структури и функционирането на устната реч. Сензорното нарушение във функцията на слуховия анализатор не се ограничава само с пълната или частичната неспособност за усещане или възприемане на звуковете, а неминуемо води до липса или до общо недоразвитие на речта. Увреждането прекъсва или затруднява естественото възприемане на устната реч. Това е причина за сериозни затруднения в речевата комуникация на лицата с увреден слух и реално провеждане на общуването. Затрудненията могат да бъдат по-силно или по-слабо изразени в зависимост от степента на слуховото нарушение. Както твърди Bench (1992), налице са различия в популацията на слуховоувредените индивиди по отношение на възприемане на речевите звукове в зависимост от вида и степента на слухова загуба. В научната литература се прави основно разграничение

между слабочуващи (с частична загуба на слуха – от 60 до 90 dB) и глухи (с дълбок слухов дефицит – над 90 dB).

При обучаемите със слухови нарушения се наблюдават отклоненията в произношението, които се дължат на диференциалните признаци на фонемите, а това сериозно намалява разбираемостта на речта им. Значителни проблеми се наблюдават и при останалите фонетични елементи, т.нар. прозодии – ударение, темп, ритъм на речта, интонация и други, което води до променена интонационно-мелодична връзка. Към специфичните характеристики на слуховоувредените обучаеми се отнася наличието на значителен дефицит в лексикалния фонд и редица трудности при разбиране и осмисляне семантиката на думите (Балканска, 2013; Попзлатева, 1999; Geers & Moog, 1989; Gilbertson & Kamhi, 1995; Lederberg, 2003; Paul, 1996). Закономерно следствие от недоброто разбиране семантиката на думите е появата на трудно преодолими бариери при усвояване на учебното съдържание по всички учебни дисциплини. Тези трудности остават валидни не само в периода на училищната възраст, но и в зряла възраст. Обучаемите със слухов дефицит демонстрират понижени умения за възприемане, дешифриране и разбиране на информацията. Съществува тясна взаимовръзка между равнището и обема на речниковия запас и способността да се разбира текст (King & Quigley, 1985; LaSasso & Davey, 1987; Paul, 2001). При четене глухите индивиди разбират значението на много по-ограничен брой думи в текста, отколкото чуващите, поради ограничения речников запас, сблъскват се с трудности при разбиране на преносното значение на думи и фрази, както и на многозначни думи. Това е сериозна пречка не само за успешна комуникация, но и за овладяването на абстрактно-теоретични знания, тъй като те се затрудняват при възприемане и осмисляне на научната терминология. Равнището на езиково развитие дава отражение и върху когнитивните процеси. При лицата с по-тежка степен на слухово нарушение, както твърди Балканска, мисленето се задържа на конкретно образен етап и не достига до абстрактните словесно-логически форми (Балканска, 2013). На базата на анализ на редица изследвания Hauser и Marschark (2008) обобщават, че са налице значителни качествени и количествени различия по отношение овладяването на знания, подходите на учене и решаването на проблеми.

Съхранените анализатори (зрителен, двигателен, тактилен и остатъчен слух) имат ясно изразена компенсаторна функция при глухите индивиди. Зрителното възприятие има изключително значение за осъществяване на речева комуникация както с чуващите хора, така и вътре в самата популация на слуховоувредените. Зрителното възприемане на речта (четене по устните на говорещия) се приема като специфична способност на глухите индивиди и играе важна роля в процеса на общуване и обучение, тъй като увеличава достъпа до речевата информация.

Обучаемите с нарушен слух възприемат устната реч чрез помощта на различни технически средства (слухов апарат, кохлеарен имплант, FM-системи). В процеса на комуникация и обучение глухите хора използват алтернативни средства – жестова реч и дактилна азбука.

Очевидно обучаемите със слухови нарушения срещат проблеми при усвояване на предвидения учебен материал, най-вече на абстрактно теоретични знания, тъй като те се затрудняват при възприемане и осмисляне на научната терминология, която е сложна за овладяване поради високия академизъм.

Насоки за подпомагане на обучаемите с нарушен слух в традиционна класна стая (присъствено обучение)

Подкрепата изисква да се предвидят алтернативни формати за достъп до учебния материал, за да бъдат постигнати целите на обучение, както и алтернативни стратегии за педагогическо общуване.

В таблица 1 са формулирани някои насоки за подпомагане на обучението на обучаеми с нарушен слух при присъствено обучение в класната стая.

Таблица 1

	Насоки за подпомагане на обучението на обучаеми с нарушен слух във виртуална класна стая/синхронно обучение
Учебни дейности	<ul style="list-style-type: none">• Прилагайте диференциран подход, като предвидите алтернативни учебни дейности спрямо индивидуалните способности на обучаемия и допълнително време за работа по учебните дейности.• Желателно е резултатите от учебните дейности за учащите с увреден слух да бъдат в писмена форма.• Стимулирайте съвместните учебни дейности. Дайте възможност на обучаемите да работят по двойки или в малки групи.• Осигурете възможност за част от задачите, които изискват повече време за мислене и изпълнение обучаемите със слухови нарушения да ги изпълнят предварително. Обърната класна стая: 1) Или преподавателите да им дават задачите и дейностите да се запознаят с тях предварително, или 2) да ги оставят да си довършат дейностите и задачите у дома – препоръчително е онлайн асинхронно, за да могат да им оказват съдействие онлайн. Описанието на задачите във ВУС да е съобразено с техните особености – напр. Видео-инструкции или инструкции с жестомимичен език и пр.
Учебни ресурси	<ul style="list-style-type: none">• Използвайте повече визуална подкрепа в подаваната информация (жестове, тактил) или друга подкрепяща инструкция за поясняване на информацията.• Използвайте образователна мултимедията, която е много важна за онагледяване на учебното съдържание.• Ако използвате електронни учебни ресурси, предвидете алтернативни формати за достъп до учебния материал, представен в аудио- или видеоформат (текстов или жестов дублаж, транскрипция на речта, които да бъдат достъпни при поискване).• Включете динамична визуализация в реално време (анимации, симулации, видеоклипове и т.н.) на сложни за възприемане процеси, явления и обекти от различни гледни точки и с различни допълващи се средства, за да подпомогнете ефективното учене.

	<ul style="list-style-type: none"> • Предоставете ресурсите на тези ученици преди присъственото занятие за запознаване у дома (във ВУС), за да имат време да се запознаят с тях, преди да работят с тях по определени задачи в клас (обърната класна стая)
Педагогическа комуникация	<ul style="list-style-type: none"> • Създайте насоки за комуникация в класната стая. • Говорете ясно и отчетливо, с умерен темп на речта. • Бъдете търпеливи, когато обучаемият с увреден слух говори; не го принуждавайте да бърза. • Необходимо е да се намали бързият темп на дискусиите, да се редуцира бързата смяна на говорещите, бързата смяна на темите в часа, големият брой участници в дискусиата, както и едновременното говорене на двама или повече обучаеми. • Преподавателят не трябва да говори в движение или с лице към дъската, защото това затруднява отчитането по устните. • Желателно е при даване на инструкции преподавателят да гледа към обучаемия с нарушен слух и да забави малко темпа на речта. Или за тези ученици да се направи видео-запис, писмени инструкции по задачите. • Препоръчително е при неразбиране от страна на обучаемия, преподавателят да перифразира, а не да повтаря фразите си.
Оценяване	<ul style="list-style-type: none"> • Предвидете алтернативни форми на изпитване. • Препоръчително е обучаемите с нарушен слух да бъдат изпитвани в писмена форма. • С оглед на повишаване на успеваемостта на обучаемите предвидените срокове за изпълнение на учебните задачи за оценяване да могат да се удължат по преценка на преподавателя, за да ги изпълнят. • Давайте перманентна персонализирана обратна връзка за прогреса на обучаемия за предпочитане в писмен формат. • Предвидете възможности за рефлексия на наученото. • Включете тест за самооценка преди изпълнение на финалния тест.
Обстановка	<ul style="list-style-type: none"> • Не допускайте повишаване на равнището на фонов шум в класна стая, създаден от обучаемите. Нивото на страничния шум в помещението може да направи невъзможно разбирането на речевата информация. • Важно е обучаемият с увреден слух да не сядва близо до проектора/компютъра, тъй като той е източник на шум, който влияе неблагоприятно. • Лицето на говорещия трябва да бъде добре осветено, да се вижда от обучаемия със слухово нарушение (по Балканска, 2014)

Насоки за подпомагане на обучаемите с нарушен слух във виртуална класна стая (онлайн синхронно обучение)

Обучението във виртуална класна стая създава възможности за конструиране на подкрепяща и адаптирана учебна среда според индивидуалните потребности и особености на обучаемите със СОП. При планиране на онлайн обучението

преподавателят следва да има предвид педагогическите и логистичните изисквания на всеки конкретен образователен контекст и възможностите и потребностите на обучаемите с нарушен слух.

В таблица 2 са формулирани някои специфични насоки за подпомагане на обучението на обучаеми с нарушен слух при онлайн обучение във виртуална класната стая. Голяма част от на инструкциите за провеждане на обучението в присъствена физическа среда са валидни и за присъствено обучение онлайн.

	Насоки за обучение на обучаеми с нарушен слух във виртуална класна стая/синхронно обучение
Учебни дейности	<ul style="list-style-type: none"> • Прилагайте диференциран подход, като предвидите алтернативни учебни дейности спрямо индивидуалните способности на обучаемия и давате допълнително време за работа по учебните дейности. • Желателно е резултатите от учебните дейности за учащите с увреден слух да бъдат в писмена форма. • Правете запис на сесията във виртуалната класна стая, за да може обучаемият с увреден слух многократно да се връща към нея и по-добре да усвои учебното съдържание. Това му позволява по време на онлайн часа да посвети цялото си внимание върху урока и по-голяма активност, без да се налага да прекъсва дейността си, за да води записки. • Стимулирайте съвместните учебни дейности. Дайте възможност на обучаемите да работят по двойки или в малки групи. • Осигурете възможност за част от задачите, които изискват повече време за мислене и изпълнение обучаемите със слухови нарушения да довършат у дома – препоръчително е онлайн асинхронно, за да могат да им оказват съдействие онлайн. Описанието на задачите във ВУС да е съобразено с техните особености – напр. Видео-инструкции или инструкции с жестомимичен език и пр.
Учебни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Използвайте повече визуална подкрепа в подаваната информация (жестове, дактил) или друга подкрепяща инструкция за поясняване на информацията. • Предвидете алтернативни формати за достъп до учебния материал, представен в аудио- или видеоформат (текстов или жестов дублаж, транскрипция на речта, които да бъдат достъпни при поискване). • Включете интерактивни мултимедийни ресурси. • Включете динамична визуализация в реално време (анимации, симулации, видеоклипове и т.н.) на сложни за възприемане процеси, явления и обекти от различни гледни точки и с различни допълващи се средства, за да подпомогнете ефективното учене на обучаемите с нарушен слух. • Осигурете непрекъснат достъп до учебните материали, за да могат да се запознаят с тях предварително или многократно

	да се връщат към тях след приключване на урока във виртуалната класна стая.
Педагогическа комуникация	<ul style="list-style-type: none"> • Създайте насоки за комуникация във виртуалната класна стая. • Говорете ясно и отчетливо, с умерен темп на речта. • Бъдете търпеливи, когато обучаемите с увреден слух говорят; не ги принуждавайте да бързат. • Насърчавайте обучаемите да използват специализиран софтуер реч към текст, който позволява бърза трансформация на речта от устна в писмена форма за няколко секунди след произнасяне, т.е. слуховоувреденият обучаем не изостава от хода на урока. • Използвайте правилна рамка на лицето (очите и устата винаги са ясно видими на преден план, за да се улесни отчитането по устните и израженията) или на пространството за жестове (това е зоната от главата до кръста, където са артикулирани знаците). • Необходимо е да се намали бързият темп на дискусиите, да се редуцира бързата смяна на говорещите, бързата смяна на темите в часа, големият брой участници в дискусиата, както и едновременното говорене на двама или повече обучаеми
Оценяване	<ul style="list-style-type: none"> • Предвидете алтернативни форми на изпитване. • Препоръчително е обучаемите с нарушен слух да бъдат изпитвани в писмена форма. • С оглед на повишаване на успеваемостта на обучаемите предвидените срокове за изпълнение на учебните задачи за оценяване да могат да се удължат по преценка на преподавателя, за да ги изпълнят. Това може да стане във ВУС. • Давайте перманентна персонализирана обратна връзка за прогреса на обучаемия за предпочитане в писмен формат. • Предвидете възможности за рефлексия на наученото. • Включете тест за самооценка преди изпълнение на финалния тест.
Обстановка	<ul style="list-style-type: none"> • Не допускайте повишаване на равнището на фонов шум във виртуалната класна стая, създаден от обучаемите. • Насърчавайте слабочуващите обучаеми да използват слушалки за намаляване на шума за по-ясен аудио достъп.

Насоки за подпомагане на обучаемите с нарушен слух в асинхронна учебна среда (LMS)

Обучението в асинхронна учебна среда е от голяма полза за обучаемите с нарушен слух, тъй като предоставя разширени възможности за достъп, адаптивност, персонализация на ученето, по-голямата автономност и независимост в обучението (Betts et al., 2013; Coombs, 2010; Seale, 2006), които са решаващи фактори за тяхното успешно обучение на студентите с различни типове нарушения.

В таблица 3 са формулирани някои насоки за подпомагане на обучението на обучаеми с нарушен слух при онлайн обучение в електронна учебна среда (LMS).

Таблица 3

	Насоки за обучение на обучаеми с нарушен слух във виртуална учебна среда/асинхронно обучение
Учебни дейности	<ul style="list-style-type: none"> • Прилагайте диференциран подход, като предвидите алтернативни учебни дейности спрямо индивидуалните способности на обучаемия и допълнително време за работа по учебните дейности. • Желателно е резултатите от учебните дейности за учащите с увреден слух да бъдат в писмена форма. • Стимулирайте съвместните асинхронни учебни дейности. Дайте възможност на обучаемите да работят по двойки или в малки групи.
Учебни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • В учебните ресурси използвайте всички комуникационни канали, съгласно принципите на мултимедийното учене (Maier, 2005). • Предвидете алтернативни формати за достъп до учебния материал, представен в аудио- или видеоформат (текстов или жестов дублаж, транскрипция на речта, които да бъдат достъпни при поискване). • Използвайте кратки аудио-видео уроци/ресурси (максимум 8 минути). • Желателно е лично присъствие на преподавателя във видеото, за да обясни смисъла на дадена задача и да въведе или синтезира трудна за разбиране концепция. • Включете интерактивни мултимедийни ресурси, които предполагат контрол на обучаемия над темпото и последователността на овладяване на учебния материал. • За асинхронните дейности всички материали трябва да бъдат предоставени предварително и качени във ВУС (обърната класна стая). • Включете динамична визуализация (анимации, симулации, видеоклипове и т.н.) на сложни за възприемане процеси, явления и обекти от различни гледни точки и с различни допълващи се средства може да подпомогне ефективното учене. • Осигурете непрекъснат достъп до учебните материали във ВУС.
Педагогическа комуникация	<ul style="list-style-type: none"> • Създайте насоки за комуникация във виртуалното пространство. • Необходимо е да се намали големият брой участници в асинхронната дискусия. • Осигурете канали за комуникация (форум, чат, видеоконференция, имейл и др.), ако обучаемите с нарушен слух имат въпроси, неразбиране или притеснения, че няма да се справят с поставените задачи, за да получат незабавна допълнителна подкрепа.

Оценяване	<ul style="list-style-type: none"> • Предвидете алтернативни форми на изпитване. • Препоръчително е обучаемите с нарушен слух да бъдат изпитвани в писмена форма. • С оглед на повишаване на успеваемостта на обучаемите предвидените срокове за изпълнение на учебните задачи за оценяване да могат да се удължават по преценка на преподавателя. • Давайте перманентна обратна връзка за прогреса на обучаемия за предпочитане в писмен формат. • Предвидете възможности за рефлексия на наученото. • Включете тест за самооценка преди изпълнение на финалния тест.
-----------	--

3. Дислексия

Според дефиницията на Британската асоциация по дислексия (British Dyslexia Association) това нарушение е „неврологично състояние, засягащо много от областите на ученето и проявяващо се като специфична трудност в четенето, спелинга, писането, като не е задължително всичките области да бъдат засегнати. Математическите, музикалните, моторните и организационните умения също могат да се окажат нарушени (British Dyslexia Association, 2011)“.

Дислексичните обучаеми се сблъскват с множество трудности в процеса на обучение, които се проявяват в различна степен при всеки обучаем, но те не се свързват с небрежно отношение към ученето или липса на мотивация, а са резултат от специфичния начин на преработка на постъпващата информация, нейното класифициране, съхранение, диференциране и прехвърляне. Тодорова (2016) систематизира най-често наблюдаваните прояви по следния начин:

- Несъответствието между интелектуалните способности и демонстрираните умения за използване на писмената реч (четене и писане);
- Несъответствие между езиковата изява на ниво устна и писмена реч – например устното изразяване е много по-лесно и по-добро при обучаемия с дислексия, отколкото писменото; при спонтанно писане речникът е по-беден и нерядко се наблюдава неправилно конструиране на изреченията;
- Специфични грешки в четенето, писането и правописа;
- Затруднения в структурирането на писмен текст;
- Нарушения на зрителната и/или слуховата перцепция;
- Особености на краткосрочната памет;
- Трудности в зрително-моторната координация;
- Затруднения с оперирането с цифри и числа;
- Трудности при организиране на времето и при планиране на дейности;
- Затруднена пространствена ориентация (определяне на посоките ляво/дясно);
- Затруднения в изговарянето на непознати и на многосрични думи.

Типични грешки и проблеми при четене (дислексия) са: замени на букви, които имат визуална прилика или такива, чиито фонемни имат звуково сходство; изпускане на букви; добавяне на несъществуващи букви или срички в думата; замени на думи; сериозни трудности при четене на глас; огледално четене, побуквено или посричково четене;

нарушено разбиране значението на прочетени фрази и текстове; нарушена интонация, бавно четене, умора след бързо четене и др.

Типични грешки и проблеми при писане (дисграфия) са: неправилно изписване на буквите; замяна на букви при писане, които имат визуална прилика или такива, чиито фонемите имат звуково сходство; добавяне на несъществуващи букви или срички в думата, огледално писане, разместване на буквите и сричките и думата, неспазването на реда, неспазване на разстоянията между думите или много голямо разстояние между тях, писане на неравномерни по големина букви, смесване на печатни и ръкописни букви поради затруднение в усвояването на ръкописните, недобър правопис, аграматизъм, грешки при пунктуацията, бавно изморително писане и бърза умора и др. Наред с това при някои обучаеми могат да се проявяват спазми на пръстите при писане, намаляване на скоростта при писане при по-дълъг текст, затруднено пространствено оформление на страницата и т.н.

Въпреки посочените по-горе особености и трудности тази група обучаеми постигат високи академични резултати при правилни педагогически подходи. Те са интелигентни, разбират и осмислят правилно информацията, конструират успешно свои писмени изказвания и идеи, но се нуждаят от повече време за това. Преподавателите следва да знаят, че дислексичните студенти обработват информацията и учат по различен начин от останалите. Ето защо те се нуждаят от подкрепата и специализираната помощ на своите преподаватели в процеса на обучение, които, от своя страна, могат да улеснят тяхното учене по различни начини, като адаптират учебните ресурси и начините на оценяване спрямо индивидуалните им потребности.

Насоки за подпомагане на обучаемите с дислексия в традиционна класна стая (присъствено обучение)

Подкрепата изисква да се адаптират учебните ресурси, дейности и начините на оценяване спрямо индивидуалните им потребности.

В таблица 4 са формулирани някои насоки за подпомагане на обучението на обучаеми с дислексия при присъствено обучение в класната стая.

Таблица 4

	Насоки за подпомагане на обучението на обучаеми с дислексия в традиционна класна стая/синхронно обучение
Учебни дейности	<ul style="list-style-type: none">• Прилагайте диференциран подход, като дадете възможност на обучаемите да покажат своите знания по дадена учебна дисциплина в различни формати. Например презентации, картонени табла и дискусии са различни форми, в които обучаемите могат да покажат своите знания без да се страхуват от провал.• Започнете с кратко резюме на урока и направете кратко обобщение в края на часа.• Оформете задачите на части, не подавайте цялата задача наведнъж.• Необходимо е да се даде повече време за изпълнение на писмените задачи, защото един обучаем с дислексия се

	<p>справя по-бавно с четенето, планирането, писането и редактирането на текст.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Осигурете възможност за част от задачите, които изискват повече време за мислене и изпълнение обучаемите с дислексия да ги изпълнят предварително. Обърната класна стая: 1) Или да им дават задачите и дейностите да се запознаят с тях предварително, или 2) да ги оставят да си довършат дейностите и задачите у дома – препоръчително е онлайн асинхронно, за да могат да им оказват съдействие онлайн. Описанието на задачите във ВУС да е съобразено с техните особености – напр. Видео или аудио инструкции и пр. • Текстът да бъде кратък и по възможност онагледен с картинки или схеми за по-добро осмисляне. • Не бива обучаемият с дислексия да чете пред класа, за да не се притеснява. Четенето пред другите трябва да става само по негово желание, ако е уверен, че познава добре текста и може да го прочете правилно. Като алтернатива можете да му предоставите текст, който да бъде подготвен предварително и качен в електронната учебна среда (обърната класна стая).
Учебни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Адаптирайте учебните ресурси като използвате определени несерифни шрифтове (Verdana, Calibri, Comic Sans, Trebuchet, Arial) с размер по-голям от стандартния (14pt), с по-голямо междуредово пространство и по-голямо разстояние между буквите. • Насочете студента към по-интензивно ползване на качените от вас материали в електронната учебна среда (напр. Moodle), за да могат да работят с тях колкото време е необходимо преди присъственото занятие у дома, преди да работят с тях по определени задачи в клас (обърната класна стая) • Предвидете аудио запис на уроците, които могат да бъдат дадени на обучаемия за ползване у дома. Включете слайдове и възможност за слушане на ключова информация. • Важно е звукът на аудиото да е с добро качество, да е изчистен от странични шумове и да се предоставя възможност за контрол на нивото му. • Използвайте „мисловни карти“ за онагледяване на учебния материал. • Текстът трябва да бъде добре структуриран и форматиран, като се осигури възможност да бъде достъпен от различни устройства и специализирани четящи програми. • Текстът трябва да е реален (true text), а не сканиран с формат на изображение. • Препоръчително е текстът да бъде манипулируем по отношение на стил, размер и цвят на шрифта и фона. • Представете информацията чрез различни медии като видео, аудио и визуални елементи, освен текст, което

	<p>позволява на обучаемите с дислексия да разберат съдържанието въз основа на собственото си темпо.</p> <ul style="list-style-type: none"> • В ресурсите изберете едноцветен фон и избягвайте шарки или разсейващи изображения. • Избягвайте множество колони. • Предоставете ресурсите на тези обучаемите преди присъственото занятие за запознаване у дома (във ВУС), за да имат време да се запознаят с тях, преди да работят с тях по определени задачи в клас (обърната класна стая)
Педагогическа комуникация	<ul style="list-style-type: none"> • Създайте насоки за комуникация в класната стая. • Говорете по-бавно и използвайте прости изречения. • Бъдете търпеливи, когато обучаемият с дислексия чете; не го принуждавайте да бърза.
Оценяване	<ul style="list-style-type: none"> • По възможност оценявайте обучаемия с дислексия устно, а не писмено. • Ако го изпитвате писмено, подгответе изпитен материал с по-голям размер на буквите. • На изпита му дайте поне 30% повече време за работа, отколкото на останалите. • Ако на изпита трябва да пише, би било по-добре да го прави на компютър. • При оценяване на писмената му работа не намалявайте оценката заради грешки в пунктуацията и правописа му. • С оглед на повишаване на успеваемостта на обучаемите предвидените срокове за изпълнение на учебните задачи за оценяване да могат да се удължат по преценка на преподавателя, за да ги довършат у дома и предадат в електронната учебна среда (напр. Moodle). • Давайте перманентна персонализирана обратна връзка за прогреса на обучаемия за предпочитане в устна форма. • Предвидете възможности за рефлексия на наученото. • Включете тест за самооценка преди изпълнение на финалния тест.
Обстановка	<ul style="list-style-type: none"> • Сложете обучаемия с дислексия да седи близо до учителя.

Насоки за обучение на обучаеми с дислексия във виртуална класна стая/синхронно обучение

В таблица 5 са формулирани някои насоки за подпомагане на обучението на обучаеми с дислексия във виртуална класната стая. Някои от препоръките за присъствено обучение са характерни и за обучение във виртуална класна стая и виртуална учебна среда като Мудъл.

Таблица 5

	Насоки за обучение на обучаеми с дислексия във виртуална класна стая/синхронно обучение
Учебни дейности	<ul style="list-style-type: none"> • Персонализирайте ученето, като дадете възможност на обучаемия с дислексия да приложи знанията си от

	<p>наученото самостоятелно извън клас от предложените ресурси в дейности във виртуалната класна стая.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Окажете помощ във виртуалната класна стая, ако при самостоятелната си работа с ресурсите, дислексикът е срещнал трудности с неразбираеми текстове или думи, които лесно могат да бъдат сбъркани. • Правете запис на сесията във виртуалната класна стая, за да може обучаемият с дислексия многократно да се връща към нея извън класа със собствено темпо и по-добре да усвои учебното съдържание. Това му позволява по време на онлайн часа да посвети цялото си внимание върху урока и му позволява по-голяма активност, без да се налага да прекъсва дейността си, за да води записки. • Избягвайте базирани на текст или съвместни синхронни дейности. Базираните на текст синхронни онлайн учебни дейности могат да изолират, демотивират и разочароват обучаемите с дислексия, тъй като имат затруднения с четенето, правописа, словоредата и аргументацията. • Избягвайте неорганизирана синхронна дискусия, тъй като обучаемите с дислексия не са в състояние да поддържат темпото и да участват толкова активно, колкото другите. • Дайте възможност на обучаемия с дислексия да използва текстов редактор, тъй като му помага чрез подчертаването на правописни и граматически грешки. • Осигурете възможност за част от задачите, които изискват повече време за изпълнение обучаемите с дислексия да ги изпълнят след часа и качат резултатите в електронната учебна среда (обърната класна стая).
Учебни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Предоставете ресурсите на тези ученици преди присъственото занятие за запознаване у дома (във ВУС), за да имат време да се запознаят с тях, преди да работят с тях по определени задачи в клас (обърната класна стая).
Педагогическа комуникация	<ul style="list-style-type: none"> • Създайте насоки за комуникация във виртуалната класна стая. • Избягвайте текстовия синхронен онлайн чат, тъй като на обучаемите с дислексия им трябва повече време, за да прочетат и разберат текстовия чат, което пречи да участват активно в учебната дейност. • Повишете интеракцията преподавател-обучаем и груповата колаборация, като дадете възможност на обучаемия с дислексия предварително да се запознае с учебното съдържание извън клас (обърната класна стая). • Говорете ясно и отчетливо. • Бъдете търпеливи, когато обучаемите с дислексия четат; не ги принуждавайте да бързат. • Насърчавайте обучаемите да използват специализиран софтуер текст към реч (екранен четец), който позволява бърза трансформация на писмения текст в словесна форма, т.е. дислектикът не изостава от хода на урока.

	<ul style="list-style-type: none"> • Не използвайте акроними, съкращения и други видове интернет жаргон, тъй като това предизвиква объркване у потребителите с дислексия.
Оценяване	<ul style="list-style-type: none"> • Предвидете алтернативни форми на изпитване. • Препоръчително е обучаемите с дислексия да бъдат изпитвани в устна форма. • С оглед на повишаване на успеваемостта на обучаемите предвидените срокове за изпълнение на учебните задачи за оценяване да могат да се удължат по преценка на преподавателя, за да ги изпълнят. • Давайте перманентна персонализирана обратна връзка за прогреса на обучаемия за предпочитане в устен формат. • Предвидете възможности за рефлексия на наученото. • Включете тест за самооценка преди изпълнение на финалния тест. • Включете аудио/видео инструкции за изпитните задачи.
Обстановка	<ul style="list-style-type: none"> • Не допускайте повишаване на равнището на фонов шум във виртуалната класна стая, създаден от обучаемите.

Насоки за обучение на обучаеми с дислексия във виртуална учебна среда/асинхронно обучение

В таблица 6 са формулирани някои насоки за подпомагане на обучението на обучаеми с дислексия във виртуална учебна среда/асинхронно.

Таблица 6

	Насоки за обучение на обучаеми с дислексия във виртуална учебна среда/асинхронно обучение
Учебни дейности	<ul style="list-style-type: none"> • Прилагайте диференциран подход, като предвидите алтернативни асинхронни учебни дейности спрямо индивидуалните способности на обучаемия и допълнително време за работа по учебните дейности. • Желателно е резултатите от учебните дейности за учащите с дислексия да бъдат в устна форма. Там където е възможно, изисквайте от тях да качат резултатите от учебната дейност като аудио файл (напр. отговор на въпроси, представяне на постер и т.н.) • Осигурете видео/аудио дублаж на инструкциите на учебните дейности/задачи във ВУС.
Учебни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Осигурете възможност за мултисензорно учене чрез електронните ресурси във ВУС. Представянето на учещите с дислексия може да бъде значително подобро, ако използват едновременно акустични и визуални стимули. • Включете мултимедия (видеозаписи и PowerPoint лекции с аудио записи), които могат да се гледат извън клас у дома. • Обучаемите с дислексия се сблъскват с трудности при фокусирането върху текста, който е претъпкан с картинки (или движещи се и мигащи елементи) и връзки и където

	<p>навигацията изисква използването на лента за превъртане при четене на екрана.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дайте достъп до ресурсите преди урока в клас (присъствена или виртуална класна стая, за да могат обучаемите с дислексия да се подготвят предварително за дейностите в клас) • Осигурете непрекъснат достъп до учебните материали във ВУС, с които обучаемите ще работят в традиционната или виртуалната класна стая.
Педагогическа комуникация	<ul style="list-style-type: none"> • Създайте насоки за комуникация във виртуалното пространство. • Необходимо е да се намали големият брой участници в асинхронната дискусия. • Осигурете канали за комуникация (форум, чат, видеоконференция, имейл и др.), ако обучаемите с нарушен слух имат въпроси, неразбиране или притеснения, че няма да се справят с поставените задачи, за да получат незабавна допълнителна подкрепа.
Оценяване	<ul style="list-style-type: none"> • Предвидете алтернативни форми на изпитване. • Препоръчително е обучаемите с дислексия да бъдат изпитвани в устна форма. • С оглед на повишаване на успеваемостта на обучаемите предвидените срокове за изпълнение на учебните задачи за оценяване да могат да се удължават по преценка на преподавателя. • Давайте перманентна обратна връзка за прогреса на обучаемия за предпочитане в писмен формат. • Предвидете възможности за рефлексия на наученото. • Включете тест за самооценка преди изпълнение на финалния тест.
Електронна учебна среда	<ul style="list-style-type: none"> • Електронната учебна среда трябва да позволява на потребителя да я персонализира, за да избегне претоварване с информация, като например календар • Ресурсите и задачите следва да са ясно номерирани и наименувани • Имената на отделните ресурси и папки следва да отразяват тяхното съдържание • ВУС трябва да е съвместима с екранните четци

4. Зрителни нарушения

Студентите със зрителни нарушения също са нехомогенна група, която обхваща обучаеми с пълна или частична загуба на зрението – слабовиждащи (частична загуба на зрението) и слепи (пълна или тежка загуба на зрението). Известно е, че зрителната система осигурява богат вход на информация, между 80–90% от информацията, която индивидът получава за заобикалящия го свят. Тя се обработва от когнитивната система и се запазва като зрителни образи, формират се представи и понятия. Проблемите при зрително затруднените обучаеми са свързани основно с възприемането и преработката

на визуална информация. Освен това нарушеното зрение в различна степен води до особености в познавателната дейност, в словесното общуване, изразяващи се най-вече в разбирането и използването на невербалните средства за комуникация (изражение на лицето, езика на тялото), както и ограничено взаимодействие със социалната среда. Редица автори обръщат внимание на специфични особености и затруднения при формиране на представите (понятията) (Балканска, 2013; Левтерова-Гаджалова, 2002; Радулов и Цветкова-Арсова, 2011). Както твърдят Радулов и Цветкова-Арсова (2011), като цяло представите при зрително затруднените са силно стеснени, фрагментирани, неадекватни, с ниско равнище на обобщеност, схематизъм, вербализъм (невъзможността за съотнасяне на думите, които използват, с реалната представа за обекта и предмета) и т.н., което води до трудности в ученето, психоемоционалната сфера и ежедневните дейности. Наблюдават се специфични особености в речевото общуване: вербални и семантични аспекти на речта (отдалечаване на думата от нейното конкретно значение), дислалиите – сигматизъм, ламбдацизъм, ротацизъм и други, промяна в темпа и силата на гласа, заекване, недостатъчност или липса на изразителност на речта. Тези речеви нарушения се отразяват и върху писмената реч.

Зрителната функция има важна роля за цялостната ориентация на индивида в пространството, за познанието и за социалното и емоционалното развитие. Една от най-съществените бариери за хората с нарушено зрение е свързана с мобилността поради нарушения в координацията и ориентацията, което затруднява формирането на пространствени представи. Важно е да се отбележи, че зрителното нарушение се отразява в различна степен върху личността в зависимост от редица фактори като: степен на нарушението, възраст на настъпването му, ранна диагностика, ранна интервенция (възраст, на която е стартирало целенасоченото въздействие), семейна среда, адекватно въздействие и обучение от страна на специалистите (Балканска, 2013).

Зрителната депривация води и до някои отклоненията в нервно-психическото развитие на индивида. Те най-често се изразяват в: недостатъчна осмисленост на запомняния материал, скорост на запомняне, трудности при запомняне на материал, който няма смислови отношения, задръжки в развитието на нагледно-образното мислене, формиране на представите, трудно се осъществява разпределение на вниманието и концентрацията при пространствена ориентация.

Според индивидуалните си особености някои от обучаемите със зрителни нарушения във висшите учебни заведения се справят лесно и безпроблемно, но други имат изключително големи затруднения, които могат да ги поставят в изолация и дори в някои случаи да затруднят завършването на образованието им. Те имат необходимост от диференциран подход в обучението, съобразен с техните специфични особености (когнитивни, психологически). Това налага повишаване на специфичните знания, умения и компетенции на университетските преподаватели за работа с тази група обучаеми.

Насоки за подпомагане на обучаемите с нарушено зрение в традиционна класна стая (присъствено обучение)

Подкрепата изисква да се оказва своевременна подкрепа чрез адекватен избор на различни подходи и да се адаптират отделни компоненти на обучението.

В таблица 7 са формулирани някои насоки за подпомагане на обучението на обучаеми със зрителни нарушения при присъствено обучение в класната стая.

Таблица 7

	Насоки за подпомагане на обучението на обучаеми със зрителни нарушения в традиционна класна стая/синхронно обучение
Учебни дейности	<ul style="list-style-type: none"> • Включвайте зрително затруднения обучаем във всички дейности. • Стимулирайте съвместните учебни дейности. Дайте възможност на обучаемите да работят по двойки или в малки групи. • Обърната класна стая: 1) Или да им дават задачите и дейностите да се запознаят с тях предварително, или 2) да ги оставят да си довършат дейностите и задачите у дома – препоръчително е онлайн асинхронно, за да могат да им оказват съдействие онлайн. Описанието на задачите във ВУС да е съобразено с техните особености – напр. аудио инструкции. • Имайте готовност за задаване на заместваща задача със същия обхват и трудност. • Увеличете времето за изпълнение на конкретна учебна задача или дейност. • Осигурете достатъчно време на обучаемите да се запознаят със съдържанието на текста, за да могат адекватно да организират дейността си във връзка с поставените задачи. • Дайте ясни инструкции. • Учениците, които използват екранен четец ще имат нужда от допълнително време за преход между задачите. • По време на дейността обучаемите няма да могат да проверяват въпросите, докато слушат, така че е важно да разбиете задачата на по-малки части, за да намалите количеството информация, която трябва да запомнят наведнъж. • Дайте им възможност да ползват помощни приспособления.
Учебни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Предоставете ресурсите на тези ученици преди присъственото занятие за запознаване у дома (във ВУС), за да имат време да се запознаят с тях, преди да работят с тях по определени задачи в клас (обърната класна стая). • Осигурете аудиофайловете. Те не изискват значителен финансов ресурс и се размножават лесно. Могат да се използват за осигуряване на учебно съдържание по дадена тематична единица, за дискусии или за инструкции. • За слабовиждащите обучаеми осигурете ресурси с по-едър шрифт подходящ фонен цвят. • Включете аудио описание на изображенията • Важно е звукът на аудиото да е с добро качество, да е изчистен от странични шумове и да се предоставя възможност за контрол на нивото му.

	<ul style="list-style-type: none"> • Препоръчително е текстът да бъде манипулируем по отношение на стил, размер и цвят на шрифта и фона. • Включете учебни материали на Брайл и релефни диаграми за незрящите студенти, които използват такива.
Педагогическа комуникация	<ul style="list-style-type: none"> • Създайте насоки за комуникация в класната стая. • Говорете с ясен и силен глас без да се обръщате, така че обучаемият да може ясно да слуша. • Докато записвате на дъската, четете на глас, за да може незрящия обучаем да запише. • Дайте възможност на незрящите студенти да използват диктофон или друг личен аудио рекордер.
Оценяване	<ul style="list-style-type: none"> • Осигурете специални условия при изпитване и оценяване чрез използване на помощни средства и технологии • По възможност оценявайте обучаемия със зрительно нарушение устно, а не писмено. • При писмен изпит увеличете времето на изпитване (определеното време плюс половината от него, което обикновено се приема за нормално), за да се изпълнят поставените задачи и изпитни упражнения. • Уголемете текста на изпитния материал. • Полезно е да възложите на зрительно затруднения обучаем колкото е възможно по-рано задачите и най-вече дългосрочните проекти и реферати. • С оглед на повишаване на успеваемостта на обучаемите предвидените срокове за изпълнение на учебните задачи за оценяване да могат да се удължат по преценка на преподавателя, за да ги довършат у дома и предадат в електронната учебна среда (напр. Moodle). • Давайте перманентна персонализирана обратна връзка за прогреса на обучаемия за предпочитане в устна форма. • Предвидете възможности за рефлексия на наученото.
Обстановка	<ul style="list-style-type: none"> • Сложете обучаемия със зрительно нарушение да седи близо до преподавателя. • Помислете за адаптиране на околната среда, като условия на осветление, контраст между материалите и използването на тактилни знаци в стаята, за да насърчите независимостта и мобилността. • Осигурете тишина в класната стая, тъй като зрительно затруднените ученици трудно разграничават гласове в шумна среда.

Насоки за обучение на обучаеми със зрелни нарушения във виртуална класна стая/синхронно обучение

В таблица 8 са формулирани някои насоки за подпомагане на обучението на обучаеми със зрелни нарушения при синхронно обучение във виртуална класната стая.

Таблица 8

	Насоки за обучение на обучаеми със зрителни нарушения във виртуална класна стая/синхронно обучение
Учебни дейности	<ul style="list-style-type: none"> • Персонализирайте ученето, като дадете възможност на обучаемия с увредено зрение да приложи знанията си от наученото самостоятелно извън клас от предложените ресурси в дейности във виртуалната класна стая. • Правете запис на сесията във виртуалната класна стая, за да може обучаемият със зрително нарушение многократно да се връща към нея извън класа със собствено темпо и по-добре да усвои учебното съдържание. Това му позволява по време на онлайн часа да посвети цялото си внимание върху урока и му позволява по-голяма активност, без да се налага да прекъсва дейността си, за да води записки. • Осигурете възможност за част от задачите, които изискват повече време за изпълнение обучаемите с нарушено зрение да ги изпълнят след часа и качат резултатите в електронната учебна среда (обърната класна стая).
Учебни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Предоставете ресурсите на тези ученици преди присъственото занятие за запознаване у дома (във ВУС), за да имат време да се запознаят с тях, преди да работят с тях по определени задачи в клас (обърната класна стая). • Електронните учебни материали трябва да са съвместими с екранните четци (напр. JAWS, NVDA, Voice Over, Narrator, TalkBack и др.).
Педагогическа комуникация	<ul style="list-style-type: none"> • Създайте насоки за комуникация във виртуалната класна стая. • Повишете интеракцията преподавател-обучаем и груповата колаборация, като дадете възможност на обучаемия с нарушено зрение предварително да се запознае с учебното съдържание извън клас (обърната класна стая). • Говорете ясно и отчетливо.
Оценяване	<ul style="list-style-type: none"> • Предвидете алтернативни форми на изпитване. • Препоръчително е обучаемите с нарушено зрение да бъдат изпитвани в устна форма. • С оглед на повишаване на успеваемостта на обучаемите предвидените срокове за изпълнение на учебните задачи за оценяване да могат да се удължат по преценка на преподавателя, за да ги изпълнят. • Давайте перманентна персонализирана обратна връзка за прогреса на обучаемия за предпочитане в устен формат. • Предвидете възможности за рефлексия на наученото. • Включете тест за самооценка преди изпълнение на финалния тест. • Включете аудио инструкции за изпитните задачи.
Обстановка	<ul style="list-style-type: none"> • Не допускайте повишаване на равнището на фонов шум във виртуалната класна стая, създаден от обучаемите.

Насоки за обучение на обучаеми със зрителни нарушения във виртуална учебна среда/асинхронно обучение

В таблица 9 са формулирани някои насоки за подпомагане на обучението на обучаеми със зрителни нарушения при асинхронно обучение във виртуална учебна среда.

Таблица 9

	Насоки за обучение на обучаеми със зрителни нарушения във виртуална учебна среда/асинхронно обучение
Учебни дейности	<ul style="list-style-type: none">• Прилагайте диференциран подход, като предвидите алтернативни асинхронни учебни дейности спрямо индивидуалните способности на обучаемия и допълнително време за работа по учебните дейности.• Осигурете аудио дублаж на инструкциите на учебните дейности/задачи във ВУС.
Учебни ресурси	<ul style="list-style-type: none">• Създайте универсално достъпно учебно съдържание, съобразено с указанията за универсален дизайн за обучение.• Използвайте инструменти за проверка на достъпността, които идентифицират проблеми с достъпността и дават предложения, които да помогнат за осигуряването на достъп до съдържанието.• Спазвайте основните функции за достъпност за хора със слабо зрение (като яркост и цвят, шрифтове, разстояние за четене, идентификация на елементи, сложност на съдържанието и т.н.).• Добавете алтернативен текст и аудио описания към графични елементи, които не могат да бъдат прочетени или описани автоматично от екранни четци като недекоративни изображения, таблици, диаграми, видеоклипове и т.н.• Дайте достъп до ресурсите преди урока в клас (присъствена или виртуална класна стая, за да могат обучаемите със зрителни нарушения да се подготвят предварително за дейностите в клас)• За асинхронните дейности всички материали трябва да бъдат предоставени предварително и качени във ВУС.• Осигурете непрекъснат достъп до учебните материали във ВУС, с които обучаемите ще работят в традиционната или виртуалната класна стая.• Използвайте достъпните отворени образователни ресурси. Те са насочени към премахване на бариерите за достъпност на съдържанието и позволяват свободно споделено достъпно образователно съдържание, отговарящо на нуждите на обучаемите с увреждания, за да се увеличат техните възможности за електронно включване в образователни среди.• Използвайте ясни, последователни оформления, навигация и организационни схеми, за да представите съдържание. Поддържайте абзаците кратки и избягвайте мигащо съдържание.

	<ul style="list-style-type: none"> • Използвайте описателна формулировка за текста на хипервръзката (напр. „НАПРАВЕТЕ СИ уебсайт“, а не „щракнете тук“) • Използвайте цветни комбинации, които са с висок контраст и могат да бъдат разграничени от далтонисти (уеб ресурс за цветен контраст). Не използвайте само цвят, за да предадете смисъл. • Между фоните и предните елементи, като текст и графични елементи, трябва да има висок контраст за обучаемите с увредено зрение, за да могат да разграничат елементите един от друг. Най-често използваният висок контраст е черно върху бяло. • Текстът трябва да е по-голям от обикновено. Препоръчително е размерът на шрифта да е най-малко 18 пиксела. • Буквите трябва да са лесни за четене, затова се препоръчва несерифен шрифт, тъй като той не добавя орнаменти върху буквите и текстът се чете по-лесно. Препоръчително е да се използват шрифтовете Arial и Tahoma. • Ако използвате графичен елемент, трябва да опишете в надписа какво се вижда на снимката. • Направете аудио-аудио запис на цялата информация (цялата записана информация трябва да бъде налична и в аудио формат, въпреки възможността лицето да използва екранен четец).
Педагогическа комуникация	<ul style="list-style-type: none"> • Създайте насоки за комуникация във виртуалното пространство. • Осигурете канали за комуникация (форум, чат, видеоконференция, имейл и др.), ако обучаемите с нарушено зрение имат въпроси, неразбиране или притеснения, че няма да се справят с поставените задачи, за да получат незабавна допълнителна подкрепа.
Оценяване	<ul style="list-style-type: none"> • Осигурете множество начини за обучаемите да демонстрират какво са научили (напр. различни видове тестови задачи, портфолио, презентации, дискусии по една тема) • Предвидете алтернативни форми на изпитване. • Давайте перманентна обратна връзка за прогреса на обучаемия за предпочитане в писмен формат. • Предвидете възможности за рефлексия на наученото.
Електронна учебна среда	<ul style="list-style-type: none"> • Изберете платформи и приложения за онлайн обучение, които позволяват на обучаемите да използват функции за достъпност и да гарантират съвместимост с помощни технологии, което позволява дигиталното образователно съдържание да бъде представено правилно по множество начини, отговарящи по-добре на нуждите и предпочитанията на учениците с увредено зрение (например уголемяване и избиране на шрифтове, регулиране на цветовия контраст и предпочитания за показване,

	<p>адаптиране на съдържанието на страницата, опростяване на интерфейси, елиминиране на излишни детайли, използване на навигация с клавиатура и др.).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ресурсите и задачите следва да са ясно номерирани и наименувани. • Имената на отделните ресурси и папки следва да отразяват тяхното съдържание.
--	---

В заключение, важно е преподавателят да знае специфичните потребности и предпочитания на своите обучаеми със СОП и да прилага персонализиран подход, когато използва метода на обрънатата класна стая. Обучаемите със СОП са изключително разнородна група, което налага прилагането на адаптивни педагогически подходи и подобряване на педагогическата и технологичната достъпност. Това поставя нови предизвикателства пред висшите училища, които трябва да отговорят адекватно на нуждите на студентите с различни увреждания, да предлагат достъпна и мотивираща образователна среда, изградена на принципите на равнопоставеност на учащите, водеща до успешно професионално и кариерно развитие. Стратегията за обрънатата класна стая има повече предимства за учащите със СОП и предлага прилагането на този ефективен иновативен педагогически подход в различни контексти на висшето образование. Тя дава равен шанс и достъп на обучаеми с различни видове нарушения до високо адаптирано обучение според техния индивидуален потенциал и специфични нужди.

Използвани източници

- Балканска, Н. Психолого-педагогическа характеристика на студентите със специални образователни потребности. // Списание на Софийския университет за образователни изследвания, 2013, №1.
- Балканска, Н., Трошева-Асенова, А. Приобщаване на детето с увреден слух в образователната среда – от научните доказателства към практическите решения, ИК Феномен, С., 2014, ISBN: 978-954-549-109-2
- Левтерова-Гаджалова, Д. Актуални проблеми на специалното образование, УИ „Паисий Хилендарски, Пл., 2002.
- Попзлатева, Ц. Психология на развитието при слухо-речева патология. С., 1999
- Радулов, В., М., Цветкова-Арсова. Психология на зрително затруднените, ИК Феномен, С., 2011. ISBN: 978-954-549-096-5
- Тодорова, Е. Дислексия. Специфични нарушения на способността за учене, С., Изд. на НБУ, 2016.
- Bench, R. Communication skills in hearing-impaired children. England: Whurr Publishers, 1992.
- Bergstresser, M. Teaching Students with Dyslexia Using the Flipped Classroom Method, Dissertation. San Diego, California, August 2017
- Betts, K., B., Welsh, C., Pruitt, K., Hermann, G., Dietrich, J., Trevino, T., Watson, M., British Dyslexia Association (2011). <http://www.bdadyslexia.org.uk/about-dyslexia.html>.
- Brooks, A., Cohen, & N. Coombs. Understanding disabilities and online student success. // Journal of Asynchronous Learning Networks, 2013, 17(3).
- Collins A., F. Azmat, R. Rentschler. (2018). ‘Bringing everyone on the same journey’: revisiting inclusion in higher Education. – In: Studies in Higher Education, pp. 1475–1487. Retrieved from <<https://doi.org/10.1080/03075079.2018.1450852>> (Accessed: 15 June 2019).
- Coombs, N. Making online teaching accessible. San Francisco, Jossey-Bass, 2010.
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2021) Multi-Annual Work Programme 2021–2027. Odense, Denmark. www.european-agency.org/resources/publications/multi-annual-work-programme-2021-2027
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2020). European Agency for Special Needs and Inclusive Education – About us. www.european-agency.org/resources/publications/european-agency-about-us
- Geers, A. & J. Moog. Factors predictive of the development of literacy in hearing-impaired adolescents. //Volta Review, 1989, 91, 69-86.
- Gilbertson, M. & A. Kamhi. Novel Word Learning in Children with Hearing Impairment. //Journal of Speech and Hearing Research, 1995, 38, 630-642.

Hauser P. & M. Marschark, What we know and what we don't know about cognition and deaf learners. – In: Marschark and Hauser. Deaf cognition, foundations and outcomes, USA, Oxford University Press, 2008.

Lederberg, A. Expressing meaning: From communicative intent to building a lexicon. – In: M. Marschark and P. Spencer, Oxford handbook of deaf studies, language, and education. New York, Oxford University Press. 2003.

King, C. & S. Quigley. Reading and Deafness. London, Taylor and Francis, 1985.

LaSasso, C. & B. Davey. The relationship between lexical knowledge and reading comprehension for prelingually, profoundly hearing impaired students. //Volta Review, 1987, 89, 211–220.

MacLeod, A., J. Allan, A. Lewis & C. Robertson. (2018). Here I come again': the cost of success for higher education students diagnosed with autism. – In: International Journal of Inclusive Education, 22(6), pp. 683–697. DOI: 10.1080/13603116.2017.1396502

Martins M., M. Borges & T. Gonçalves. (2018). Attitudes towards inclusion in Higher Education in a Portuguese University. – In: International Journal of Inclusive Education. 22(5), pp. 527–542. DOI: 10.1080/13603116.2017.1377299

OECD. (2011). Inclusion of students with disabilities in Tertiary Education and employment. Paris.

Pang, L., Chen, C., Teh, C. and Anding, P. Online Learning for Individuals with Dyslexia: A Literature Review.// International Journal of Learning and Teaching Vol. 1, No. 1, June 2015

Paul, P. Language and deafness. Canada, Thomson Learning Inc., 2001.

Paul, P. Reading vocabulary knowledge and deafness. //Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 1996, 1, 3-15.

Seale, J. E-learning and disability in higher education: accessibility research and practice. pp. 28–29, 83–86 Abingdon, Oxon: Routledge, 2006.

Soriano, V., Watkins, A. and Ebersold, S. (2017). Inclusive Education for Learners with Disabilities. Study Commissioned by the Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, European Parliament.

[www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2017\)596807](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2017)596807)

Thomas L. (2016). Developing inclusive learning to improve the engagement, belonging, retention, and success of students from diverse groups. In Shah M., Bennett A., Southgate E., editors. Widening higher education participation. A global perspective. Oxford: Elsevier; pp. 135–159.

UNESCO. (2000) The Dakar Framework for Action: Education for All: meeting our collective commitments (including six regional frameworks for action)

UNESCO. (2003) Overcoming Exclusion through Inclusive Approaches in Education: a Challenge, a vision-Conceptual Paper, Spain, Paris: UNESCO

UNESCO. (2009). Policy Guidelines on Inclusion in Education.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001778/177849e.pdf>.

UNESCO. (2017). Education for sustainable development goals: Learning objectives. Education 2030. Paris: UNESCO. Retrieved from
<<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>>, (Accessed: 10 May 2023).

UNESCO, 2020. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education: All means All. Paris: UNESCO. en.unesco.org/gem-report/report/2020/inclusion

UNESCO, 1994. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education

UN, 1993. Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities

World Education Forum, 2015. Incheon Declaration: Education 2030: Towards Inclusive and Equitable Quality Education and Lifelong Learning for All.
unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233137